

Foulum kirke – en af landets ældste.

Blandt emnerne omkring lokalhistorien, indgår nedenstående beretning om en af landets ældste og velbevarede kirker, nemlig Foulum kirke, samlet af Kjeld Stephansen i 1986. Han var bestyrelsesmedlem i Lokalhistorisk Arkiv for Farsø.

Nogle træk fra Foulums historie, - hvad vil være mere naturligt end at begynde ved det sted, hvor folk samledes, nemlig kirken.

Den skal være bygget omkring år 1165-1170 i romansk stil. Til dens opførelse er knyttet et gammelt sagn. I dette indgår den skakformede sten på kirkens sydside, idet den efter sagnet er Severin Rudes bomærke, og det findes også i andre kirker, som Severin Rude har hugget kvadrene til.

Foulum kirke var hans sidste arbejde, og herom fortælles følgende: Sorte Severin, som han kaldtes, var af taterslægt. Af profession var han klinker og drog landet rundt med sin kasse på ryggen. Han var ikke særlig velkommen med sit skumle udseende og sin gudsforgående krop. Han skyede intet, hverken gud eller fanden og var dertil stor tilhænger af brændevin, men sin håndtering kunne han, hvilket kan ses den dag i dag. Her må jeg dog indskyde, at det nok ikke er kirkens bygning fra begyndelsen, hvad der fremgår af følgende: Foulum kirke ejedes af Lerkenfeldt, som i lang tid havde ladet den forfalde, måske af pengemangel eller måske, fordi der ikke var ret mange mennesker, der boede i omegnen af Foulum.

Men så skete det, at præsten, Hr. Morten, som alle dage havde været mere bondemand end sjælesørger og ikke havde bekymret sig om, at kirkens mure faldt ned, og taget var utæt, men

hellere tog sig en ordentlig rus sammen med herremanden, ganske pludselig gik hen og døde. Hans efterfølger i embedet blev hr. Niels Mågensøn.

Han var en ung mand, der var beslægtet med Viborgprovsten. Han harmedes over den tilstand, hvori kirken befandt sig og klagede til provsten, idet han rent ud nægtede at forrette gudstjeneste, før kirken var sat i sømmelig stand. Det medførte en langsommelig og bitter strid med herremanden, som ikke brød sig om at ofre de mange penge, som reparationen ville koste. Men hr. Niels var ikke sådan at bide skeer med, han tordnede fra prædikestolen i Ullits mod den gerrige kirkeejer og sendte klage på klage. Det endte til sidst med, at herremanden bøjede sig.

Der blev lagt bly på Apsistaget, Skibet blev tækket med tegl, bønderne blev sat til at køre sten til murene, og dem var der nok af på stranden, på heden og fra gravhøjene, som man dengang ikke tog det så nøje med at sløjfe. Sorte Severin havde lovet at komme, så snart stenen var kørt til kirken.

Sorte Severin var som sagt hård efter brændevin, der dengang var ret billigt. Nu var vejret jo råt og arbejdet hårdt, så der var vel ikke noget at sige til, at han jævnlige fik "Munken" fyldt op.

Nede ved fjorden boede et par døgenigte, et par, som ikke tog det så nøje med ejendomsretten. De blev kaldt "Illerisdrengene", og dem var Severin kommet i lag med, og når de var sammen om aftenen, holdt de et ugudeligt hus.

Naboerne korsede sig og rystede på hovedet, det måtte ende med en forskrækkelse, hvad det også gjorde. Lige inden jul blev Severin færdig og fik sin betaling i klingende Rigsbankdalere, men han rejste ikke. Det var hans hensigt at blive julen over hos sine svirebrødre. Han talte endda om at blive boende hos dem. Men det kom til at gå anderledes.

Det blev juleaften. Severin og de to havde drukket tæt hele dagen. Nu stod de udenfor hytten og snakkede om, hvem der skulle give den næste pot brændevin, da der lød klokkekimning fra kirken, som markerede julens begyndelse. Måske blev de to brødre grebet lidt af den højtidelige stemning, de gemte øjnene bort og blev så underlig stille, men Severin derimod svovlede en dyr ed på, at han ikke ville stå her og fryse for at hør på den gryde. De gik ind og tog hul på den næste pot brændevin, men det var ligesom lystigheden ikke rigtig kunne komme op på de højder, som før for Illerisdrengene. En af dem begyndte at snakke om kirkehesten, som synske folk kunne se julenat, når den sprang frem og tilbage over kirkediget. Severin stak i en skraldende latter – om de troede på sligt – det var jo kun kællingesnak. Han løftede kruset og drak kirkehestens skål.

Efterhånden fik ham dem gejlet op igen, men senere på aftenen kom snakken igen til at dreje sig om spøgeri, og drengene overgik hinanden i de skrækkeligste historier. Severin grinede af det hele, så drengene spurgte ham, om han da heller ikke troede, at kirken julenat var fyldt med gengangere, som gjorde bod for begåede synder? Da for en djævel i Severin: Ville de give ham en pot brændevin hver, så skulle han ene mand påtage sig at udrydde hele gengangerpakket og kirkehesten med, og det endnu i nat. Brødrene så på hinanden. Her var en lejlighed til at dukke

storpraleren, han var ellers ikke nem at lukke kæften på. Så smilede de lumsk, ja – fa'nme ville de det, men hvordan ville han bære sig ad med det?

Sorte Severin var ikke mere fuld, end han kunne se, at de tvivlede, og han bandede rasende, det kunne de bare lade ham om, ret nu gik han op i kirken og så, om alverdens gengangere, ja om så den Onde selv, var samlet der, så skulle han – og som han kunne bande – jage dem alle i et musehul. Men ville de med op og se til, var de velkommen. Nej, det ville de ikke, de blev halvt ædru bare ved tanken, men hvordan ville han så bevise, at han havde været inde i kirken? Severin rakte op til bjælken og tog en syl. "Den kan I i morgen finde i den øverste Stol. Heja, la' os drikke på det, ha, ha ...". Han tumlede ud i kulden, det var månelyst, og der var endnu en time til midnat, før kom de sorte jo ikke frem. Ha, nu sad de og bævede i hytten, de tøsedrenge, og i morgen skulle han drikke deres brændevin. Heja, Han, Severin Rude, var ikke bange. Han hujede, så det gjaldede ind over heden.

Kirken stod tavs og dystert i månelyst, da Severin ravede ind over murbrokker og sten. Døren til kirken var ikke låst, de hellige kar og lysestager havde hr. Niels taget i forvaring, medens restaureringen stod på. Sorte Severin smed sig i den øverste stol, og kort efter faldt han i søvn. Da han vågnede, var det mørkt omkring ham, men oppe på den gamle altertavle med billedet af den korsfæstede, spillede en lysstråle fra månen. Han for sammen og sansede med skræk, hvor han var. Som tryllebunden stirrede han på det blege ansigt deroppe. Det havde et eget skær af liv, og øjnene, så de ikke lige ned på ham med strenghed i blikket, - bevægede munden sig ikke? Om et øjeblik ville forbandelsen lyde over den, som krænkede den højtidelige kirkefred, julefreden.

Severin følte rædselens krybende sitren i hårrødderne og havde kun én tanke: at slippe bort derfra. Hånden knugede om sylen, han jog den ned i bænken, helt til skaftet og ville rejse sig. Et hæst brøl undslap ham. Noget holdt ham tilbage og knugede ham til sædet igen, - og nu – nu kom øjnene ned mod ham, brændte sig ind i hans. Et vildt skingrende skrig tonede ud i natten fra en sjæl, der i næste nu stedtes for sin dommer.

Da den gamle degn næste morgen kom for at ringe solen op, fandt han kirkedøren stående på vid gab. Han gik ind for at undersøge, hvad der var grunden og fandt Severin Rudes afsjælede legeme med åbentstående mund og de brystne øjne stirrende op mod altret. Da man ville bære ham derfra, opdagede man en lang syl, der var boret ned gennem hans frakkeskøder og langt ned i sædet.

Sorte Severin Rudes sagn er endt. Kun rudestenen derude mellem kvadrene skal til evig tid minde om kirkeskænderen og hans straf.

Gamle sagn skal man jo altid tage med et vist forbehold, men det næstfølgende er realiteter, samlet fra mange forskellige kilder.

Kirken er uden tårn, men ellers inddelt som mange andre kirker rundt omkring i landet, altså en tredeling: det høje, brede skib, det kortere, lidt smallere kor og i korets østende, apsis, med et lille buet vindue mod øst og et tilmuret mod nord. Foulum kirke står så godt som uberørt. Nordsiden står som bygmesteren satte den op for ca. 800 år siden, de romerske vinduer er dog indsat i nyere tid. Sydsiden blev sat omkring i 1890, og der kom store vinduer, mandsdøren blev tilmuret, men siderne og buen er de samme som fra begyndelsen. I buen er der udhugget to mandsfigurer, der er bevæbnede og i midten et dyrehoved. Det er i den tilmurede dør, at den førromtalte rudekvadre sidder. Taget er i dag af skifer, apsis er tækket med bly. Våbenhuset er på nordsiden, hvor kvindeindgangen findes, og er nu den eneste indgang. Det oprindelige våbenhus blev erstattet af det nuværende i 1879. Det er sat af munkesten på en granitsokkel.

Det indre af kirken er også smukt vedligeholdt. Stolene er egetræsmaledede. Oprindeligt var der ingen stole, de kom først efter reformationen 1536 til Danmarks kirker. Der har været låger ved hver stol, og de blev først anskaffet i 1682 og 1890, som de gamle indskrifter over stolene fortæller: "Gud til ære og kirken til beprydelse ere disse stole saaledes udfærdigede anno 1690 på kirkens bekostning ved her Christen Christensen Stistrup, sognepræst og herrits provst, samt kirkeværge Anders Andersen og Laurids Knudsen, begge Foulum". Det er den nordlige side. På den sydlige side står der: "Disse stole ere gifne af Jakob Christensen og Søren Christensen anno 1682 for den gjeld kirken skyldig blev 1678 til salig Søren Christensen udi Foulum og førnævnte Jakob Christensen da kirkeværge, efter sognepræsten her. Christen Christensen Stistrups tilskyndelse".

Prædikestolen og altertavlen er fra ca. 1633, og man mener, det er samme billedskærer, der har lavet dem. Malingen på de fire evangelister blev opfrisket i 1945 af maleren Johs. Madsen, Aalborg. Over hver af søjlerne på prædikestolen ses et englehoved, og under malerierne er udsåret en løve i kamp med en drage. Ovenover malerierne er indskåret: "Saaledes elskede Gud verden, at han gav sin søn, den enbårne, for at enhver, som tror paa ham, skal have et evigt live".

Opgangen til prædikestolen sker ad en trappe af sten inde i koret. Denne trappe er fra kirkens oprettelse, men var blevet muret til, vistnok for at lave et omklædningsrum for præsten. I samme hjørne var der også en skriftestol. En rest af den er endnu bevaret, nemlig et bræt, hvori der er indskåret ordene: "Jeg vil bekende mine synder for Herren, da forlod Du min synds ondskab". Da man i 1878 fjernede begravelserne bag altret, blev der et rum i apsis, hvor præsten kunne klæde om. Dengang fandt man ikke opgangen, det var først ved restaureringen i 1945, at trappen kom frem.

Det oprindelige alter var af kampesten, som var dækket af et træpanel fra ca. 1600, det er siden blevet fornyet 1945, og samtidig fandt man to skeletter foran altret. Hvem det er, vides ikke, de var omgivet af munkesten, Altertavlen, hvis årstal er indhugget, dækker over indgangen til apsis og en bue af kampesten. Apsis blev i mange år brugt til gravplads for præstefamilien Poul Christensen, Ullits, død 1676. På alterbordet står to lysestager fra 1600 og en syvarmet lysestage, skænket af beboerne. Indtil man i 1927 fik el-lys, var der ved stolene anbragt en petroleumslampe, anskaffet i 1914. En lysekrone er skænket af Lise Thomsen, Foulum. Orglet er udført af Zakariassen, Århus, for 9000 kr. i 1947. På Aare museum findes en indsamlingsskuffe med et langt håndtag med indskriften: "Betænk de fattige". Denne skuffe hørte også til Foulum kirke. Kirkeskibet er udført af Tobias Hansen, Strandby, og skænket af landpost Andreas Jensen, Foulum i 1942. Præstenavnetavlen er udført af maler H. Skou, Ullits, i 1946.

I våbenhuset hænger en lille tavle, hvor der står kirkestævne på den ene side. Når den side vendte ud, vidste kirkegængerne, at der efter gudstjenesten var meddelelser fra øvrigheden. Det var som regel degnen eller sognefogden, der oplæste budskabet. Kirkestævner holdt først op i 1925.

Foulum kirke er bygget på sydsiden af en stor langdysse. På den stod klokkestabelen. Den var så høj, at man kunne se den over kirken, når man kom fra syd. Den blev senere flyttet hen øst for kirken, og endelig i 1944 blev den anbragt på sin nuværende plads nordvest for kirken. Der opstod nogle stridigheder i 1872, da nogle folk ville have langdyssen fjernet, andre, som var i mindretal, ville, at der skulle vises hensyn til gravfreden, deriblandt læge W. Dreyer fra Gedsted, der senere

blev direktør for Zoologisk Have i København. Han interesserede sig meget for arkæologi og var rasende over sløjfningen af langdyssen. Han skrev en artikel i "Jyske Samlinger". Heri udtalte han sin fordømmelse over det skete, men skildrer samtidig højens indhold, - der var 4 sidesten, 1 overligger, et kranium og nogle ravperler, som er sporløst forsvundet.

I Foulum kirke har der som i mange andre kirker, også været begravelser. Biskop Peder Paladius skriver i sin berømte visitatsbog: "Folk skal holde deres høns og svin fra at rode og skrabe paa kirkegaarden". Det var vel en af årsagerne til, at de, der havde råd, gerne betalte for at blive begravet inde i kirken. Sådan har det også været i Foulum, men da det var en ret fattig egn, havde man ikke råd til en rigtig ligsten. Man lavede da kisterne af egetræ og brugte låget til epitafium. Disse låg lå i kirkegulvet, hvor de blev meget slidte.

Fem af dem er, efter en tur på Nationalmuseet, ophængt på væggen i våbenhuset. De bliver kaldt "Ligtræer". Indtil ca. 1878 har de ligget i gulvet, derefter blev de lagt op på loftet for at bøde for et utæt sted i taget. Det var først i 1945, at de igen kom til ære og værdighed.

Indskriften på de fem ligtræer er følgende:

1. Hervnder leger begravet salig erlig og velagt kvinde Kiersten lensdatter i Steistrup som døde 22 ivn aar 1631 gvd giøve hinde med alle chresten en gledelig opstandelse paa den yderste dag. Kid. (fordoblingen i ordet opstandelse er original).
2. Her vnder leger begrafved salig erlig og velagt mand Søfren Christensen i Steistrup som døde 29 aprilis aar 1632 gvd giøfve hannem med alle chresten en gledelig opstandelse paa den yderste dag.
3. Her vnder leger begravet erlig og vel agtede mand ocboved i Steistrup oc der sammen med salig daneqvind 1686 ... i br...da... salig ere de døde som dø i herren.
4. Her vnder leger begravet erlig og vellfornemmen mannd Christen Sørnsøn nv salig i herren som er fød i Stistrvp den 30 avgust anno 1605 som noede oc døde der samme steds den 16 invari 1675 i hans aldrs 70 aar gvd gifve hennem en erfvlid opstade salige ere de døde som dø herefter i herren aanden siger at de hvile fra dierris arbeide ti dierris gierningen følger dem efter Johannis obenbaring 14cp.
5. Her vnder hviler erlig oc velagtede mand Søren Christensen som levede og døde i Stistrvp 1689 oc var hans alder 16 aar. (resten af skriften er så afslidt, at det er ulæseligt).

At give en fortegnelse over alle de præster, som har virket ved kirken, bliver på denne plads for stor, men to af dem, som har gjort sig særlig bemærket, vil jeg fortælle lidt om. Den første er nr. 5 i rækken, nemlig hr. Mads Ivarsen. Han var præst fra 1565-1570 og boede i Dollerup. Han kom i bitter strid med Jørgen Lykke på Bonderup (Lerkenfeldt), som han beskyldte for mange nedrigheder, og det endda fra prædikestolen. Det hele endte med den tragiske slutning, at hr. Mads blev henrettet på en høj midt mellem sine kirker, Ullits og Foulum. Efter de gamle papirer at dømme, var det fordi hr. Mads var erklæret papist (katolsk). Flere forfattere har skrevet om

tildragelsen, bl.a. St.St. Bliche, Thit Jensen og sognepræst Hauwinkel. Hr. Mads ligger begravet på Foulum kirkegård.

Den anden er nr. 10 i rækken, hr. magister Christen Christensen, Stistrup, som var præst 1677-1712. Han er født i Foulum sogn, søn af Chr. Sørensen og Karen Terkelsdatter. Han studerede ikke alene teologi, men også jura og historie. Den første stilling, han fik, var som "Hører" ved Viborg latinskole, derefter præst i Foulum og i 1681 provst i Gislum herred. Han var første gang gift med sin forgængers enke, anden gang med Else Lauridsdatter Bie fra Gjøl. Med hende havde han en søn Laurids Christensen Stistrup, som blev købmand i Hobro. Han blev kendt vidt og bredt for sine udgivelser af testamentariske bibler og andre gudelige skrifter. "Magister Stistrup", som præsten kaldtes, lå altid i strid med sine medmennesker, og han førte lange processer, ja selv med sin egen kone, som han beskyldte for at kærester udenom. Han lod sig, da han var syg, køre i høstvogn til Aale Ting, hvor han førte 100 vidner mod hende. I 1701 kom han i strid med pastor L. Hieronimussen i Aars, og her udviklede han herreds præster i sagen. Det endte med, at præsterne bad kongen om at befri dem for den krakilske provst, hvilket blev tilstået. Også med ejeren af Lerkenfeldt, Landsdommer Peder Lerche, der døde i 1699, lå han i strid, og efter P. Lerches død skrev han følgende satiriske gravskrift:

In memoriam Petri Lerche: Dend største Snaus i Verden var, Han lægges nu i Kiste, Ej Større Gnier Jordan bar, som Gud og Hvermand vidste, Hand gjorde aldrig noget got, Thi har han nu dend ævig Spot, Saa Gud skee lof hand døde, Vi skriver derfor paa hans Graf: Her hviler Lerches Beene, Menn hvor hans arme sjæl blef af? Er Gud bevist alene. Stat Vandringsmand, om nogen her, Til dette Sted skal komme, Hvor for dum Tid udgivet er, Vel mange Prouste-Domme, Men nu et prægtigt Hvilested, at skiulle disse Beene, som Rafnene med billighed, Tilhøre bør alene!

Thi dennem lefde som et Bæst, Og som et Bæst hand Døde, En Lande-Plage, Enchers Pest, Eet Snaus, Eet Drog, Én Jøde! Men Vandringsmand, du kan ej her, Af disse Düder merche, Vor Dødes Nafn, da viid det er Landsdommer Lerche.

På dette rim svarede følgende: (en af Lerches pårørende). Til Pasqvillanten. Dend største Skurch i Verden, har Anfang gjort at skrive, Ej større Skum nu Jordan bær, Om erlig Folch at liuve, Di skriver her ne Mand til Spot, Du u-forskammet Tølper, som gjorde dig og andre got, Ihvor Du mod ham gylper. Vi skriver derfor paa din port: Her er en Løgners Huule, og beder Dig saa sluug en Lort, for Skriften du skuld skiulle. Stat Vandringsmand, betench Dig ret, Før du til ham indtriner, Han er et skarn og Løgner slet, Som daglig Folch udgriner, Men see en prægtig Præstegaard, At skiule Æresskiænder, Dend Bødlen self med Hud og Haar. Burd slaa med Klør og Tænder, Hand lever iche som en Præst, den sorte Tartar leede, Men som én Tingstuud, gierrig Bæst, I March, I bye, i Heede. Men Vandringsmand, om du ey seer, Hvis Dyd herunder skiulles, Da viid og merch, at .. beteer, Det er Prousten er i Ullis ..

Der er meget mere skrevet og fortalt om Foulum kirke og dens præster, men det får vente til en anden gang.

Kjeld Stephansen – således stod skrevet i Farsø Avis 2. januar 1986.